

в отношении движимого имущества применяется право места жительства наследодателя, а в отношении недвижимого имущества – право места его нахождения. Если иностранец наследует имущество, находящееся в пределах территории КНР или если наследуется имущество китайского гражданина, находящееся вне пределов территории КНР, то в отношении движимого имущества применяется право места жительства наследодателя, а в отношении недвижимого имущества – право места его нахождения¹.

Р. Кенджаев
ТДЮИ Илмий тадқиқот маркази
кичик илмий ходими

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА
ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ
ОРГАНЛАРИ ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ
АЛОҲИДА ТУРИ СИФАТИДАГИ
ХУСУСИЯТЛАРИ

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари мустақил Ўзбекистон Республикасида кенг жамоатчиликнинг фаоллигини ошириш ва эркин фуқаролик жамиятининг шаклланишида, ҳуқуқий демократик давлат қарор топтиришида, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилинишида муҳим яратувчанлик вазифасини бажармоқда. Шунингдек, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари мамлакатимизда бозор иқтисодиёти ислохотларини ривожлантириш, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш билан боғлиқ умуммиллий ҳамда маҳаллий вазифаларни ҳал этишга қўшаётган ҳиссалари кундан-кунга тобора ортиб бормоқда ва ўзининг ижобий самарасини бермоқда. Бу борада, Президентимиз Ислон Каримов шундай деган эди:

“Жамиятимизда нодавлат, жамоат ташкилотларининг аввало фуқаролик институтларининг ривожланишига кенг имкониятлар очиб бериш ва уларнинг фаоллигини оширишга кўмак ва ёрдам кўрсатиш даркор²”.

Шу боисдан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини юридик шахсларнинг алоҳида тури сифатида хусусиятларини ўрганиш ва татқиқ этиш муҳим аҳамият касб этади.

Алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, республикаимизда юридик шахсга оид илмий ишлар сезиларли даражада ортиб бормоқда. Шунингдек, мустақил давлатлар ҳамдўстлиги олимлари ҳам ўзларининг фикр – мулоҳазаларини ўз таърифлари орқали баён қилиб берганлар.

Россиялик ҳуқуқшунос олим Суханов Е.А. юридик шахс моҳияти ҳақида ўзининг қуйидаги фикрларни билдиради:

“Фуқаролик ҳуқуқий муносабатлари иштирокчилари нафақат жисмоний шахслар (фуқаролик) балки фуқаролик муомаласида иштирок этиш учун махсус тузилган ташкилотлар – юридик шахслар ҳам бўла оладилар. Фуқаролик муомаласи товар ва мулкый характерга эга бўлганлиги сабабидан унда фақат ўз хусусий мулкига эга бўлган мустақил мулкдорларгина иштирок этишлари мумкин. Шунинг учун юридик шахслар уларнинг тузувчилари (иштирокчилари, таъсис этувчилари) мулкидан алоҳида бўлган ўз шахсий мулкига эга бўлишлари керак. Улар шу мулк билан ўз кредиторлари (контрагентлари) олдида жавоб берадилар.

Маълум мулкнинг ташкилотга бириктирилганлиги, умуман олганда уни таъсис этувчилари (иштирокчилари) мулки таркибидан чиқшини англатади. Бироқ шу билан бирга муомалада иштирок этишда юзага келиши мумкин бўлган йўқотишлар хавфи камаяди. Чунки айнан таъсис этувчилар

¹ См. подробнее: Булаевский Б.А. Наследственное право. – М., 2005. – С.162.

² Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг иккинчи қаҳриқ саккизинчи сессияси очилишида сўзлаган нутқи. 2002 йил, апрел.

(иштирокчилар) ўзлари яратган субъект фаолиятини бошқарадилар, баъзида эса ҳатто бевосита ёки билвосита бу фаолиятда иштироклари мулккий муомалада иштирок этишларига олиб келади. Ваҳоланки, умумий қоидага кўра бу фаолиятнинг номақбул мулккий оқибатлари уларнинг шахсий мулкига эмас, балки шу субъектнинг (ташкилотнинг) мулкига қаратилган бўлади. Юридик шахс конструкцияси мазмуни шундан иборат бўлади¹.

Академик Раҳмонқулов Х., ва профессор Оқюлов О. юридик шахс моҳияти ҳақида ўзларининг қуйидаги фикрларни билдиради:

“Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини юридик шахс сифатида тан олиш ва мазкур мақом воситасида фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларда иштирок этиш имконияти учун кенг шарт-шароитларни юзага келтиради.

Юридик шахс сифатида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи номидан ташқи муомалада Раис (оқсоқол) қатнашади, фаолиятнинг молиявий асослари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органини қайта ташкил этиш ва тугатиш тартиби масалаларини фуқаролар йиғини ҳал қилади. Ва эҳтимол, юқоридагилар сабабли, шунингдек, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи учун алоҳида мулккий-молиявий базанинг реал зарурати туфайли улар томонидан турли хил ижтимоий-ҳўжалик фаолиятини амалга оширишда, уларни мурожаат қилиш тартибидан ташкил этиладиган юридик шахслар сифатида белгилаш мумкин.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг молиявий маблағлари банк муассасасидаги мустақил ҳисоб рақамда сақланади, улар томонидан белгиланган тартибда мустақил равишда ишлатилади ва олиб қўйилмайди².

Профессор Зокиров И.нинг фикрича, “Маҳаллий ҳокимият органларининг бюджетидан ташқари фондлари: фуқаролар, мулкчилик шаклидан қатъи назар корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ихтиёрий бадаллари ва ҳайрияларидан, қонунга мувофиқ ундириладиган айрим турдаги жарималардан ва бошқа маблағлардан ташқари ташкил топиши мумкин.

Бюджетдан ташқари фондларнинг маблағлари банкдаги махсус счётларида туради ва уларни олиб қўйиш мумкин эмас. Улар тегишли халқ депутатлари Кенгаши ва ҳокимнинг қарорига биноан сарфланади³.

Юқоридаги олимларнинг фикрига қўшилган ҳолда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари юридик шахснинг тўла ҳуқуқларидан фойдаланади. Аввало, юридик шахс тушунчаси Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 4-боб 39-моддасида ўз ифодасини топган бўлиб, унга қуйидагича таъриф берилган:

“Ўз мулкида, ҳўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, ўз номидан мулккий ёки шахсий номулккий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ва уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда

даъвогар ва жавобгар бўла оладиган ташкилот юридик шахс ҳисобланади. Юридик шахслар мустақил баланс ёки сметага эга бўлишлари керак”.

Фикримизни давом эттириб тўлдирган ҳолда, бевосита Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 78-моддасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари юридик шахсларнинг алоҳида тури сифатидаги хусусиятлари қуйидагича изоҳланган: “фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига бағишланган бўлиб, унда “фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари юридик шахс сифатида фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларнинг қатнашчиларидир. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари яратган ёки сотиб олган мол-мулк уларнинг мулкдир. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ҳуқуқи мавқеи қонун ҳужжатлари билан белгиланади⁴” – деб ёзиб қўйилган.

Шунингдек, 1999 йил 14 апрелда янги таҳрирда қабул қилинган “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 7-моддасида Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари мақоми берилган бўлиб, унга кўра:

“Шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллар, шунингдек шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллардаги маҳаллалар фуқароларининг йиғинлари (бундан буён матнда фуқаролар йиғини деб юритилади) фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидир. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тизимига кирмайди ва қонун билан берилган ўз ваколатларини тегишли ҳудудда амалга оширади. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари юридик шахс ҳуқуқларидан фойдаланади, белгиланган намунадаги муҳрга эга бўлади ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларида ҳисобга олиниши керак⁵” – деб белгилаб қўйилган.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари бугунги кунда Ўзбекистон халқининг фаровон турмуши, унинг ҳуқуқи ва эркинлигининг кафолатланиши, миллий анъана ва маданиятнинг қайта тикланиши, шахс сифатида инсоннинг маънавий – ахлоқий камол топиши таъминланиши демократик ҳуқуқий давлат ва адолатли фуқаролик жамиятининг муҳим шартларидан бирига айланиб бормоқда.

¹ Е.А.Суханов. Гражданское право. Том I, Учебник – М.: Издательство БЕК, 2003. с. 169.

² Раҳмонқулов Х.Р., Оқюлов О.О. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ. 1-жилд. – Т.: 2010. 244-248 б.

³ Зокиров И. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик ҳуқуқи (1-қисм) – Т.: “Адолат”, 1996. 69-71 б.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. Т.: “Адолат”, 1996 йил 29 август.

⁵ “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонун. 1999 йил 14 апрел.